

## **Pedagogiskt Centrum Nr 2:2000**

### **Vad förväntas av/väntar handledare och studenter?**

Ett diskussionsunderlag för handledare utifrån en enkätstudie om handledares och studenters förväntningar på varandra inför examensarbetet, om deras förväntningar uppfyllts, samt deras beskrivningar av handledningens förlopp.

**Anngerd Lönn**

## **INNEHÅLLSFÖRTECKNING**

<b>1. BAKGRUND</b>	<b>1</b>
1.1. Tidigare kompetensutvecklingsinsatser för handledare	1
1.2. Organisation av handledningen våren 1999	1
1.3. Resultat av kursutvärdering	2
<b>2. SYFTE MED STUDIEN</b>	<b>3</b>
<b>3. EN HANDEDARES UPPGIFT</b>	<b>4</b>
<b>4. PERSPEKTIV OCH BEGRÄNSNINGAR</b>	<b>8</b>
<b>5. ENKÄTSTUDIE 1</b>	<b>9</b>
<b>6. ENKÄTSTUDIE 2</b>	<b>10</b>
<b>7. BEARBETNING OCH RESULTAT</b>	<b>11</b>
7.1. Förväntningar som handledarna tror att studenterna har på handledare	11
7.2. Förväntningar som studenterna tror att handledarna har på studenter	12
7.3. Handledarnas förväntningar på studenter och hur dessa uppfyllts	12
7.4. Studenternas förväntningar på handledare och hur dessa uppfyllts	13
7.5. Handledarnas beskrivning av handledningen	13
7.6. Studenternas beskrivning av handledningen	13
7.7. Sammanfattning av resultaten	14
<b>8. TOLKNING OCH DISKUSSION</b>	<b>15</b>
<b>9. SLUTORD</b>	<b>18</b>
<b>REFERENSER</b>	

## **1. BAKGRUND**

De studenter som studerar på Barn- och ungdomspedagogiska programmet med inriktning mot förskollärare vid Högskolan i Borås, Institutionen för pedagogik, deltar under sista terminen i en kurs kallad "Examensarbete". Kursen innebär att studenterna enskilt, i par eller trios, genomför en studie under handledning, producerar en skriftlig uppsats, redovisar denna i ett seminarium samt opponerar på ett annat arbete. Våren 1999 utfördes 34 arbeten av 61 studenter.

Under denna kurs genomfördes en studie genom dels en enkät med frågor om vilka förväntningar studenterna och handledarna har på varandra inför handledningssituationen, dels efter genomförd handledning, en enkät med frågor om deras förväntningar uppfyllts och vilka upplevelser de haft av handledningen.

### **1.1. Tidigare kompetensutvecklingsinsatser för handledare**

Under de senaste åren har flera insatser genomförts för att utveckla handledarnas kompetens, såväl i handledar- som i examinersrollen. Vid gemensamma träffar har riktlinjerna för uppsatsskrivande till studenterna diskuterats och gemensam litteratur angående såväl skrivprocessen som handledning har bearbetats. För att säkerställa kvaliteten på examensarbetena, dvs. att de håller hög standard även i jämförelse med andra högskolor, har vid flera tillfällen externa, disputerade examinatorer anlåtats. Dessa har såväl till studenter som till handledarkåren skrivit omdömen om arbetenas kvalitet. Ett annat led i kvalitetsarbetet har varit att erfarna handledare har agerat som mentorer eller medhandledare till handledare med lägre formell kompetens, dvs. lärare som själva inte skrivit någon uppsats på C-nivå. De sistnämnda har dessutom genomgått en 5-poängs kurs i vetenskaplig metod.

### **1.2. Organisation av handledningen våren 1999**

Under kursen 1999 deltog 15 lärare som handledare, 11 av dessa samt ytterligare en lärare tjänstgjorde även som examinatorer, dock ej för de arbeten de själva handlett. Handledarna var fördelade i två grupper, en grupp per klass med de båda kursledarna som handledningssamordnare, även de sistnämnda tjänstgjorde som handledare.Handledningsgrupperna hade både enskilda och gemensamma träffar med syfte att öka samsynen på kvaliteten i arbetena samt utbyta erfarenheter vid eventuella problemsituationer. Fördelningen av arbeten mellan handledarna genomfördes i samråd av handledningsgrupperna med ämnesinriktning som huvudprincip. Handledarna hade tilldelats tid såväl för handledning som för deltagande i handledningsgruppernas träffar.

### 1.3. Resultat av kursutvärdering

Varje kurslag/kursansvarig avger efter avslutad kurs en rapport över vad som skett utifrån en mängd olika perspektiv, däribland en sammanfattning av genomförd kursvärdering från såväl studenter som kurslag. Denna studies enkäter angående handledningen ligger således utanför det ordinarie utvärderingsförfarandet.

I kursvärderingen tillfrågades studenterna som deltagit i kursen om bl. a. informationen inför kursen, organisationen under kursen och av uppsatsredovisningarna, samt övrigt som de ansåg vara viktigt för kursledningen att beakta i framtiden. Resultatet visar att studenterna överlag var mycket nöjda med kursen.

Även handledarnas synpunkter är i huvudsak positiva, till viss del beroende på den för året nya formen att arbeta i handledningslag. Vissa förslag till förbättringar framkommer emellertid. Fördelen med att kunna samla handledarna i mindre grupper är stor. För att varit första gången anser handledarna att det fungerat relativt bra, men möjligheten att ta hjälp av varandra och/eller handledningssamordnarna bör kunna utnyttjas mer effektivt, likaså att utnyttja gruppträffarna till att höja den handledarspecifika kompetensen. Handledarna anser vidare att det är viktigt att alla kategorier deltar, både de som enbart examinerar eller handleder och de som gör både och. Schemalagningen av dessa träffar bör vara klar tidigare än vad som skett vid detta tillfället för att alla skall ha möjlighet att delta. Viss information behöver vara kursgemensam, bl. a. anser handledarna att samordningen av löpande information till studenterna behöver trimmas inför kommande kurser. Man anser också i den ordinarie utvärderingen att återkommande revideringen och uppdateringen av anvisningarna för examensarbetet bör fortsätta.

## 2. SYFTE MED STUDIEN

Institutionen för pedagogik strävar efter att ständigt förbättra kvaliteten i utbildningarna. Ett sätt att utveckla kvaliteten av handledningen är att dela med sig av de erfarenheter som sker i det enskilda mötet mellan två eller flera personer till andra i samma situation, dvs. att minska den privata delen. Detta är en av anledningarna till att handledningsgrupperna kommit till stånd. En avsikt är även att arbetet i handledningsgrupper ska bidra till att minska skillnaderna mellan handledarnas insatser.

Ett sätt att lyfta fram kärnan i handledningssituationen kan också vara att jämföra vad man förväntas få med vad man egentligen får. Kvalitet beskrivs ju ofta som "överensstämmelse med de förväntningar man har". Vilka förväntningar har då studenter och handledare på varandra? Är det samma saker de vill få genomförda?

Syftet med studien är att utifrån kunskap om studenternas och handledarnas förväntningar på handledning av examensarbetet och uppfyllandet av dessa, ge underlag för diskussion i handledningsgrupperna. Detta bör kunna förbättra framtida information till studenter och handledare inför examensarbetet och samtidigt öka handledarnas kompetens i handledning. Målet med denna studie är därför att undersöka:

- Vilka förväntningar har studenter och handledare på varandra?
- Om och i så fall hur anser studenter och handledare att dessa uppfylls?
- Vilka områden i handledning fokuserar de båda grupperna i sina beskrivningar?

### 3. EN HANDLEDARES UPPGIFT

I "Handledarrollen och dess funktion i högre utbildning" har jag tidigare beskrivit de olika handledaruppgifter som förekommer inom högskolan. I detta sammanhang, dvs. handledning av examensarbeten, är handledarbegreppet mer begränsat.

Hagman (1994) redovisar några huvudfunktioner hos en handledare. En funktion är att handledaren är pedagogiskt ansvarig och stödjer studenten på vägen mot målet. Detta innebär att handledaren har tillräcklig egen kunskap om området eller kunskap om var den kan sökas eller finnas. I denna funktion ingår även att vara öppen för signaler från studenten. Dessa kan röra antingen arbetsprocessen eller vara personliga.

En annan funktion är att handledaren står för kontinuitet i studentens utbildning och utveckling, kontinuitet bakåt genom att veta vad som försiggått tidigare men även framåt genom att ha ett visst modellvärde. Hagman jämför detta med praktikhandledarens stora modellvärde i yrkesverksamheten och ser denna form av handledares modellvärde som mer diffus. Ytterligare en funktion som handledare är att vara inspiratör, genom att visa intresse och engagemang. Handledaren kan även ses som uttolkare och förtydligare, genom att förtydliga sin tysta kunskap. En annan viktig aspekt i detta sammanhang är att hjälpa studenten att inse vad hon/han inte kan. Detta innebär att vara en aktiv kommunikationspartner, både som sändare och mottagare. Hagman kan även se handledaren som en utvecklare, särskilt om handledningen sker under en längre tid. En positiv bild av en handledare är för Hagman att vara den äldsta studenten av de båda. Ytterligare ett perspektiv är att balansera process- respektive produkthandledning, d.v.s. att fokusera både slutprodukten (en godkänd uppsats) och studentens utveckling och förändringsberedskap (a.a.).

En studie vid Oslo Universitet (Lauvås & Handal 1998) visar på studenters och handledares olika förväntningar och upplevelser av handledning. Studien omfattar intervjuer med 18 handledare och någon av deras "hovedfagsstudenter" (ungefär jämförbart med C-studenter i Sverige).

I sin studie lät författarna respondenterna, på en femgradig skala, värdera vilken av följande modeller eller metaforer som bäst stämde överens med deras uppfattning om "den goda handledaren".

- Samarbetspartnern
- Ämnesgaranten
- Kontrollören
- Det känslomässiga stödet

- Pådrivaren
- Inspiratören
- Kritikern

Vad gäller vilka rollbilder som kan förknippas med den gode handledaren, framhåller både studenter och handledare främst inspiratören och ämnesgaranten, därefter värderas samarbetspartnern av handledarna, medan studenterna sätter kritikern på tredje plats. Båda grupperna värderar pådrivaren lägst.

Lauvås och Handals studie visar att de båda grupperna skiljer sig åt när det gäller vilken återkoppling som önskas ges respektive fås. Handledarna strävar efter en avvägning mellan ris och ros medan studenterna inte ser en positiv kritik som enbart positiv. Positiva utlåtanden, såsom att något anses bra, uppfattas inte alltid som ärligt. Negativ kritik kan i vissa fall tolkas som positiv i den meningen att handledaren har gjort ett grundligt arbete, dvs. verkligen har läst underlaget och engagerar sig.

Författarna har även kategoriserat olika uttalanden om vad studenter och handledare beskriver känneteckna god handledning. Båda grupperna anser i sina beskrivningar att den viktigaste faktorn i god handledning är tillgänglighet, vilket för studenterna även innefattar pålitlighet. Därefter nämner flest studenter kommunikation inklusive struktur i handledningen samt känslomässigt och motivationellt stöd. Dessa båda områden nämns minst av handledarna. De av studenterna minst omnämnda områdena är personlig relation och fokus på studenten och studentens arbete, vilka nämns näst mest av handledarna. Måttligt omnämnda av båda grupperna är ämneskompetens, saklighet.

Studien identifierar även tre tysta teman; metakommunikation (samtal om handledningen), samtal om studentens ambitionsnivå samt samtal om kriterier och värdering. Dessa teman tas inte upp i handledningssituationerna, av olika skäl verkar båda parter ha svårt att tala om dem, även om man i intervjuerna menar att de är viktiga (Lauvås och Handal, 1998).

Widerberg (1995) beskriver kort i sin handbok för studenter ”Att skriva vetenskapliga uppsatser” hur den handledningssituationen bör utformas ur studentens perspektiv. Handledarens uppgift är att garantera att uppsatsen håller måttet, inte att kontrollera rätt eller fel. Frihetsbegreppet i handledningssituationen poängteras starkt, det är den handledde, dvs. studenten som skall välja väg. För att handledningen skall fungera, bör handledare och student utforma vissa rutiner som de tillsammans går igenom och kommer överens om, de bör alltså upprätta en form av ”kontrakt”.

Handledning ur studentperspektiv belyser även Carlström Hagman (1996). Handledningens eventuellt otydliga syfte kan enligt henne lindras genom att man talar om handledningssituationen, vilket kan jämföras med Handal/Lauvås beskrivning av metakognition.

Lindberg (i Franke-Wikberg, 1994) menar att det finns tre strategier för handledning, av vilka två anses vara mycket vanliga. Han beskriver dem som ”Gör så här!” respektive ”Gör som jag!” Hur dessa fungerar i verkligheten bör vara ganska självklart. De är alltför vanligt förekommande, men inte tillräckliga för ändamålet. Den tredje strategin, ”Dialogstrategin”, innebär enligt Lindberg att:

*handledaren fungerar som en sorts spegel där den studerande kan få insikter om sitt sätt att fungera i olika situationer, vilket är speciellt viktigt om det rör sig om komplexa skeenden. En fungerande dialog mellan studerande och handledare utgör grunden för denna strategi (a.a. sid. 69).*

Ett annat sätt att kategorisera handledningen är enligt Bergman & Törnvall (1992) handledningsstrategi – förhållningssätt, dvs. hur i förhållande till vad, det sistnämnda i meningen innehåll. Författarna beskriver tre förhållningssätt som kan förekomma i för- och efterhandledning och menar att ett förhållningssätt ofta dominerar hos en handledare. En handledare kan emellertid börja i en strategi och efter hand övergå i en annan. De beskrivna inriktningarna är:

#### I förhandledning

- direkt föreskrivande
- reflekterande
- positivt förstärkande

#### I efterhandledning

- återgivande
- reflekterande, analyserande
- okritiskt acceptande

Författarna förespråkar en reflekterande handledning, men menar att det inte finns någon entydig väg att försöka utbilda för en reflekterande hållning (Lindberg i Franke-Wikberg, 1994).

Lauvås ger en annan aspekt på faser i handledningssituationen i en kurs vid Göteborgs universitet i vetenskaplig handledning. Han beskriver där olika roller som kan antas under olika faser i handledning av doktorander, vilken i många stycken kan jämföras med handledning av examensarbeten i grundutbildningar, även om tidsperioden i den senare är kortare. Lauvås menar att en handledares



roll kan variera från stödjande, uppmuntrande via reflektion och kritik till att låta studenten nå självständighet i arbetet.

Ett tidigt exempel på bristande överensstämmelse mellan handledares och studenter förväntningar på handledning ger Branthwaite (i Marton, Hounsell och Entwistle, 1986). Studenterna i dennes studie tror att handledare letar efter originalitet och förståelse i uppsatserna, medan handledarna inte alls nämner originalitet och i mycket ringa grad nämner förståelse.

#### 4. PERSPEKTIV OCH BEGRÄNSNINGAR

Fokus i denna studie är handledningssituationen. En mängd olika faktorer påverkar naturligtvis; handledarnas erfarenhet, institutionens organisation, kursplanens utformning, studenternas tidigare utbildning i vetenskaplig metod, innehållet i uppsatserna m.m. m.m.. Listan går att göra hur lång som helst. Jag har emellertid valt att koncentrera mig på de berörda deltagarnas egna utsagor om ett visst fenomen. Det är alltså handledarnas och studenternas egna föreställningar och erfarenheter som är i fokus.

Genom att låta handledare uttrycka sina erfarenheter, reflektera över dem tillsammans med andra personer med liknade upplevelser kan den professionella handledarkompetensen utvecklas. Lindén (1998) fokuserar visserligen handledning av doktorander, men handledningsproblematiken har många likheter med vetenskaplig handledning på lägre nivåer. Att bli medveten om sin egen roll är ett sätt att medvetet kunna förändra den. Detta kan även kopplas till det sätt som Dahlgren ser på kunskap. Vid en föreläsning i september 1999 med temat "Kunskap och lärande i kunskapssamhället" beskrev han kunskap ur tre dimensioner; katalog, analog och dialog kunskap, där den kataloga innebär reproducerad faktakunskap, analog kunskap är jämförbar med förståelsekunskap, medan den dialoga kunskapen beskrivs som den synliga ytan, eller, som Dahlgren uttrycker den, kunskap i bruk, kunskap i växelspel. Den behövs för att skydda den kataloga och den analoga kunskapen, den person som uttalar sin kunskap är den som lär sig mest. Att tala om, reflektera över olika fenomen är således något som ger djup kunskap. Synen på kunskap och lärande beskrivs även av Marton, Hounsell och Entwistle (1986). Deras beskrivning av holistisk syn på kunskap och ett djupinriktat lärande gäller alltså inte bara för studenter som undervisas, utan i lika hög grad för handledares eget lärande.

Det är dock inte möjligt eller ens önskvärt att genom denna enkätstudie få någon djupare insikt i hur handledare beskriver sin praktik eller kunna dra några slutsatser om deras syn på lärande. För att kunna göra det fordras en helt annan empiri och ett helt annat analysförfarande. Mitt val av metod i denna studie syftar enbart till att få underlag för fortsatt forskning. Men, studien kan förhoppningsvis ge handledarna underlag för egna reflexioner och/eller diskussioner med varandra, vilket i sin tur enligt Dahlgrens terminologi bör öka den dialoga kunskapen.

## 5. ENKÄTSTUDIE 1

Inför handledningsperioden, dvs. precis innan handledare till respektive arbete skulle utses, ombads alla studenter i termin 6 samt alla blivande handledare att fylla i varsin enkät. Enkäterna besvarades anonymt. Syftet med tidpunkten var dels att ingen skulle kunna associera sina svar till någon specifik person, dels att alla tillfrågade antagligen var förväntansfulla och hade ett stort engagemang för frågan. Enkäterna hade samma ordalydelse förutom vem respektive respondent skulle uttala sig om. Handledarna fick följande frågor:

*Vilka förväntningar har Du på en student som Du skall handleda? Tänk Dig hela handledningsförloppet ända fram till examinationen och lista så många punkter Du kan angående vad Du vill att studenten ska göra.*

*Vilka förväntningar tror Du att studenterna har på Dig? Gör en lista över dessa.*

Studenterna fick således samma frågor, men med skillnaden att orden "student som Du skall handleda" var utbytta mot "Din blivande handledare" resp. "studenten/studenterna" mot "Din handledare".

24 av 61 studenter och 6 av 14 handledare besvarade enkäterna. Svarsfrekvensen är låg, men förhållandevis hög jämfört med vad som är vanligt vid t. ex. många kursvärderingar på institutionen.

## 6. ENKÄTSTUDIE 2

En andra enkät delades ut direkt efter examinationsperioden. Även vid detta tillfälle fick både studenter och handledare formulär med lika information och ordalydelse av frågor, sånär som på att orden handledare respektive student/studenterna var olika.

Följande frågor ställdes till handledarna:

*1. Besvarade Du den första enkäten, dvs. den om förväntningar på handledningen?*

*Ja                      Nej*

*2. Blev Dina förväntningar på studenten/studenterna uppfyllda?*

*Ja                      Nej                      Delvis*

*3. Om Du svarar Ja, i så fall vilka? Om Du svarar Nej, försök att beskriva vad som kan varit orsaken*

*4. Beskriv kortfattat hur handledningen har fungerat i olika faser. (Vad har Ni gjort? Hur har Du genomfört handledningen? Vem har gjort vad, när osv.)*

Denna enkät besvarades av sex handledare, av vilka två hade besvarat enkät nr 1, tre inte gjort det och en inte vet om hon/han besvarat den första. Fem handledare svarar Ja på frågan om förväntningarna på studenten uppfyllts och en att de delvis uppfyllts.

21 studenter besvarade enkäten, varav 12 även besvarat den första. 19 studenter svarar Ja på frågan om förväntningarna på handledaren uppfyllts och två att de delvis uppfyllts.

Även i denna enkät är svarsfrekvensen alltför låg för att man skall kunna dra generella slutsatser. Att så många bara besvarade en av enkäterna, liksom det anonyma svarsförfarandet, hindrar också möjligheten till generaliseringar eller individuella jämförelser, men det är inte syftet med denna studie. Antalet som besvarat enkäterna är tillräckligt stort för att ge underlag för diskussioner om handledning, förväntningar på och förhållningssätt i handledningssituationer.

## 7. BEARBETNING OCH RESULTAT

De studenter respektive handledare som svarar avger mycket utförliga svar i båda enkäterna. För att kunna få en överblick av hela resultatet har därför alla enkätsvar skrivits ut och därefter analyserats i flera steg, varje delfråga för sig. Första steget var att gruppera likartade svar. Varje persons svar delades i mindre meningsbärande stycken och grupperades, alla delar av svaren i de första enkäterna är använda. En mening kan alltså vara fördelad till två eller flera grupper.

Ett led i bearbetningen var att studera omfattningen av uttalanden, dvs. vilka områden som flest personer skriver om. Nästa steg i bearbetningen bestod av jämförelser mellan vilka fokuseringar respektive grupp gör, jämförelser mellan egna förväntningar och förväntningar på motparten, samt jämförelser mellan förväntningar och utfall.

Fråga 4 i den sista enkäten (se föregående sida) var formulerad med delfrågor med avsikt att ge vida associationer. Detta syfte uppnåddes, med påföljd att svaren är mycket utförliga och personligt skrivna. Delfrågorna kan emellertid ha styrt fokus från hur handledningen har fungerat mot att beskriva vad i examensrapporten som har diskuterats vid respektive tillfälle. Alla delar av svaren på fråga 4 används inte i denna rapport, utan endast de meningsbärande delar som i första hand är likartade i jämförelse med de formuleringar som använts i de tidigare enkätsvaren. Syftet är inte att analysera och räkna likartade svar, utan mer beskriva gemensamma drag och/eller skilda sätt att formulera sig.

Resultatet redovisas utifrån troliga förväntningar från den andra parten, hur egna förväntningar uppfyllts, samt respektive grupps beskrivningar av handledningen. Handledarnas och studenternas egna formuleringar är använda, men med vissa språkliga eller grammatiska justeringar för att underlätta läsbarheten.

### 7.1. Förväntningar som handledarna tror att studenterna har på handledare

Av de sex handledarna skriver tre att de tror att studenterna förväntar sig stor tillgänglighet, uttryckt som t ex tid, tid, och åter bara tid för dem.

Lika många tror att studenterna förväntar sig kompetens, kunnighet, i såväl form som innehåll.

Andra troliga förväntningar uttrycks i termer som intresse för ämnet, att handledaren kommer med idéer, tips och visar på var och hur, att handledaren ska vara bollplank, stöd eller inspiratör, visa tydlighet eller mod att ej släppa upp ett arbe-

te som hon/han tror blir underkänt, vara positiv-uppmuntrande-lyssnande samt ha svar på alla frågor.

## **7.2. Förväntningar som studenterna tror att handledarna har på studenter**

Hälften av de 24 studenterna tror att handledarna förväntar sig att studenter är engagerade och intresserade.

Lika många nämner aktivitet, såsom att studenten själv ska vara aktiv och initiativrik eller att hon/han ska jobba och söka själv och endast fråga i krissituationer.

Nästan lika många beskriver förväntningar i termer av eget ansvar och respekt för tider, A och O komma i tid, att ta kontakt med handledaren före möte, men även att vara förberedd, t. ex. komma till handledningar med frågor och funderingar, ha en egen "plan", veta vad jag vill.

Andra områden som studenterna tror att handledare förväntar sig är att studenter ska utnyttja sin kunskap, göra sitt bästa, lyssna på handledarens råd, vara öppen för förslag, att inte komma igång för sent, närvara vid möten som man bestämt samt inte kräva för mycket handledning.

## **7.3. Handledarnas förväntningar på studenter och hur dessa uppfyllts**

Alla handledarna skriver i den första enkäten att de har förväntningar på att studenterna skall vara förberedda inför handledningstillfällena. Detta visar sig i yttranden som t ex förberett frågor och hypoteser inför tillfällena, tar egna initiativ och kontaktar mig. Hälften av handledarna nämner en genomtänkt tidsplan och lika många respekt för avsatt tid. Enstaka handledare nämner även ansvarstagande för sitt skrivande, att studenten är mottaglig för handledning, att studenterna informerar handledaren om förändringar och att de är intresserade av området.

I enkäten efter handledningsperioden beskriver handledarna i första hand att studenterna varit förberedda och tagit ansvaret för handledningens genomförande. Detta beskrivs i form av yttranden som att beställa tid, vara klar i tid, skicka material i förväg, vara förberedda med frågor vid möten. Någon handledare uttalar sig även i negativa termer om icke uppfyllda förväntningar såsom att utebli från handledning, att studenterna utnyttjade dåligt och inte tog den handledning de fick samt handledaren att tog kontakt.

#### 7.4. Studenternas förväntningar på handledare och hur dessa uppfyllts

Av de 24 studenter som besvarade första enkäten skriver en tredjedel i någon form att de förväntar sig kritiska synpunkter av handledaren, uttryckssätten är t ex ge att konstruktiv kritik - både positiv och negativ, att ha positiva och negativa synpunkter eller att ge positiv och negativ kritik.

Andra områden som många nämner rör aktiv hjälp, t ex hjälp när man kört fast, hjälp med formuleringar/resultatdelen eller att ge tips och idéer. Ett ganska högt antal studenter uttalar sig även om handledarens attityd, t ex att handledaren inte ska agera "över huvudet på mig", eller att handledaren är ärlig. Ytterligare områden som flera studenter förväntar sig av handledaren är tillgänglighet, att vara bollplank för idéer samt ge vägledning.

Drygt hälften av de 21 studenterna som besvarade den andra enkäten skriver att deras förväntningar att få respons på det som skrivits har uppfyllts. Nästan lika många skriver att förväntningar om stöd, uppmuntran och bekräftelse har uppfyllts. Ungefär en tredjedel nämner att de fått råd och tips. Några studenter skriver att handledaren varit ett bollplank och att handledaren varit tillgänglig.

Endast två av studenterna anger att de delvis fått sina förväntningar uppfyllda, detta förklaras med handledarens bristande kunnskap i området eller att de fått för lite personlig handledning. Övriga anser att deras förväntningar uppfyllts.

#### 7.5. Handledarnas beskrivning av handledningen

Under denna fråga ger handledarna mycket utförliga svar, vilka till stor del är inriktade på metoder och form. Handledningen beskrivs ofta utifrån studenten, t ex att de studerande har stått för initiativet - jag för responsen, eller att studenten fick berätta vad hon tänkt börja med.

Handledarna säger sig också ha gett egna idéer till lösningar, tips, litteratur för att få arbetet att gå framåt. Någon skriver "Jag har inte skrivit, skaffat litteratur = gjort jobbet". En annan beskriver sitt arbetssätt i termer av att ha läst och kommenterat arbetet både innehållsmässigt och metodmässigt, även språkligt vid flera tillfällen.

#### 7.6. Studenternas beskrivning av handledningen

Liksom handledarna ger studenterna mycket utförliga svar. Deras formuleringar av hur handledningen gått till berör ofta händelseförloppet i en kronologisk ordning och en övervägande del av studenternas svar utgår från uppsatsens olika delar. De besvarar i första hand vad man diskuterat och i mindre grad hur man

diskuterat. Som exempel kan nämnas: ”Första gången: Genomgång av PM, syfte, problemställningar...Andra gången: Gemensam genomgång av resultatdel...Tredje gången: En sista genomgång av hela examensarbetet”. En annan student skriver att de först hade ett möte om hur de skulle göra det.

Vad studenterna fokuserar angående hur handledningen skett kan ändå urskiljas genom vissa formuleringar. Flera uttrycker sig som att de fått respons eller kommentarer på sina texter, de har fått bekräftat. Andra skriver att de fått tips, någon anger att handledaren godkände eller kontrollerade och någon att ändringarna skulle vara gjorda. Några har uttryckt önskemål eller förfrågningar om handledning i opposition. En student skriver att handledaren kollade vid första mötet på vilken nivå de ville ha arbetet.

### 7.7. Sammanfattning av resultaten

Sammanfattningsvis visar resultatet av handledarnas båda enkäter att studenternas förberedelser har stor betydelse för att handledarna skall anse att handledningen fungerar tillfredsställande. Planering av tid och vad som skall behandlas på respektive handledningsmöte är områden som alla handledarna nämner. Vissa handledare uttrycker att initiativet utgår från studenterna, någon handledare beskriver sig själva som aktiva för att få arbetet framåt.

En mycket stor del av studenterna betonar i båda enkäterna vikten av att få kritiska synpunkter/respons på vad som skrivits. I enkäten före handledningen nämns handledarens förhållningssätt och attityder mer i termer av ärlighet och jämlikhet och i enkäten efter handledningen att studenten anser sig fått stöd och uppmuntran.

En övervägande del av studenternas beskrivningar av handledningssituationen utgår från uppsatsens olika delar. De beskriver i första hand vad man diskuterat och i mindre grad hur man diskuterat.

Vid en jämförelse mellan de båda respondentgrupperna beskriver de handledningen med olikartade formuleringar men med samma betydelse, studenterna skriver t ex de att fått respons, medan handledarna skriver att de läst och kommenterat, gett idéer till lösning eller att studenterna fått tips.



## 8. TOLKNING OCH DISKUSSION

Målet med denna studie var att undersöka vilka förväntningar studenter och handledare har på varandra, i vilken grad studenter och handledare anser att dessa uppfylls samt vilka områden i handledning de båda grupperna fokuserar i sina beskrivningar.

Det första frågan, d.v.s. uttalade förväntningar, visar vad de olika grupperna är oroliga för inför handledningen. Handledarna verkar (av erfarenhet?) vara uppmärksamma på om studenterna kommer att ta sitt eget ansvar och planera sin tid. De verkar även vara oroliga över hur mycket handledning studenterna kommer att kräva.

Studenterna å sin sida uttrycker oro för hur den personliga kontakten kommer att bli och om de skall få ärlig och utförlig kritik på sina alster. Efter utförd handledning nämner inte studenterna den personliga kontakten i samma grad, den i de flesta fall positivt upplevda erfarenheten verkar ha tagit bort oron, eller så är det andra upplevelser som anses viktigare att förmedla.

En jämförelse mellan handledarnas uttalanden före och efter handledningen är svår att göra, eftersom antalet svar är lågt och dessutom är avgivna av delvis olika personer vid de båda tillfällena. Gemensamt är dock att studenternas förberedelser har stor betydelse för att handledarna skall anse att handledningen fungerar tillfredsställande. Planering av såväl tid som vad som skall behandlas på respektive handledningsmöte, är områden som alla handledarna fokuserar.

Vid en jämförelse mellan studenternas förväntningar och uppfyllandet av dessa gäller samma förhållande, d.v.s. att det kan vara olika personer som besvarat enkäterna. I båda enkäterna skriver emellertid en mycket stor del av studenterna att de vill få kritiska synpunkter/respons på vad som skrivits. I enkäten före handledningen nämns handledarens förhållningssätt och attityder i termer av ärlighet och jämlikhet och i enkäten efter handledningen anser studenten sig ha fått stöd och uppmuntran.

I en jämförelse med Lauvås/Handals (1998) studie med olika metaforer av vad en god handledarroll står för, kan alla där beskrivna rollerna på något sätt också urskiljas i denna studie. Visserligen har här inte ställts frågan vad god handledning är, men man bör på goda grunder kunna tolka att studenters förväntningar är en förhoppning om att få en så god handledning som möjligt. Enligt min tolkning beskriver studenterna sina förväntningar på handledaren i termer som i första hand kan associeras till kritikern, samarbetspartnern, och ämnesgaranten. I beskrivningen av hur handledningen gått till är det handledarrollen som kritikern, det känslomässiga stödet och inspiratören som beskrivs.

Handledarnas förväntningar är inte lika positiva, men deras enkät var ju riktad mot studenterna och inte mot handledarrollen. Handledarna kan ses som mer fokuserade på Lauvås/Handals s.k. ämnesgaranten, inspiratören och kontrollören, detta gäller både före och efter handledningen. En förklaring till att handledarna är mer lika i sina båda beskrivningar än vad studenterna är, kan vara de båda gruppernas skilda erfarenheter, handledarna har ju erfarenheter från flera tidigare handledningssituationer.

Finns det likheter med vad som anses vara god handledning? I Lauvås och Handals studie (a.a.) är tillgängligheten det mest uttalade kriteriet för god handledning av både handledare och studenter. Tillgängligheten fokuseras även i denna studie, men den uttrycks mestadels av handledarna som en förväntning/farhåga och kan hittas i studenternas beskrivning av handledningen.

Widerberg (1995) poängterar vikten av att upprätta ett "kontrakt". Resultatet av denna studie visar inte på att man överlag har använt och uttalat specifikt den metoden, endast en student har nämnt "hur vi skulle göra det". Såväl handledarnas som studenternas övervägande positiva beskrivningar av handledningen kan emellertid tolkas som att parterna har funnit lämpliga former för ömsesidigt överenskomna rutiner, särskilt om man beaktar synen på ansvar.

Flera studier poängterar betydelsen av ett reflekterande handledarskap med metakommunikativa inslag. Finns det något sådant i denna studie? Frågan går inte att besvara med det underlag som står till buds, endast vissa ord som bollplank ger associationer åt det hållet (Lauvås & Handal, 1998, Carlström Hagman, 1996).

Lauvås & Handals (1998) tysta teman är inte heller helt relevanta för denna studie, eftersom norsk utbildning har graderade betyg. Studenters ambitionsnivå samt kriterier och värderingar, dvs. två av de tre tysta teman som författarna beskriver, är till stor del påverkade av betygssättning. Intressant nog har ändå en student svarat att nivån på arbetet diskuterades med handledaren. Det tredje tysta temat, metakommunikation eller samtal om handledningen, skulle däremot kunna vara ett tyst tema även i denna studies sammanhang. Min tolkning är att den oro som studenterna beskriver före handledningen men inte efteråt, t ex förväntningen att handledaren inte skall agera över huvudet på studenten eller att handledaren skall vara ärlig, är exempel på ett sådant tema som man "inte talar om".

Det är inte heller möjligt att utläsa några tydliga exempel på om handledarna haft olika handledningsstrategier under handledningens gång. Tidsperioden har naturligtvis betydelse, de tidigare refererade studierna angående olika strategier har omfattat en längre tidsperiod. Dessutom har begreppen för- respektive efterhandledning över huvudtaget inte nämnts i denna studie. Lauvås beskriver en

önskvärd strategi med olika roller beroende på var i arbetet studenten befinner sig (stödjande, uppmuntrande via reflektion och kritik till att låta studenten nå självständighet i arbete). i denna studie ger detta endast upphov till frågor och reflektioner bl. a. utifrån i vilken ordning studenterna nämner olika aktiviteter. Vissa studenter startar med att nämna jobba självständigt, andra säger att de får tips av handledaren i början. Några nämner ord som avslappad atmosfär och uppmuntrande i slutet, andra nämner sådana beskrivningar i början. Några nämner överhuvudtaget inte något som kan kopplas ihop med feed back. Resultatet är alltså mycket svårtolkat.

Hagmans (1994) resonemang om balansering mellan process- respektive produkthandledning skulle kunna vara fruktbart att använda, särskilt i framtida diskussioner handledare emellan. Resultatet i denna studie ger enbart upphov till reflexioner. Studenternas farhågor före handledningen om hur den personliga kontakten ska bli kan kanske vara en tankeställare för handledare att inte glömma processen, men, samtidigt kommenteras det inte efter genomförd handledning. Är processhandledningen i och med det tillfredsställande genomförd? Produkthandledningen är mer uttalad i handledningsbeskrivningarna, men hur är balanseringen?

Sammanfattningsvis anser jag att studien besvarar frågan om handledares och studenters förväntningar uppfyllts. Den frågan går ju att besvara med ett ja, ett nej eller delvis. De övriga frågorna; vilka förväntningar som finns på handledningen och vad handledare och studenter fokuserar i sina beskrivningar av handledning, har fått några tänkbara svar men är långtifrån färdigbesvarade.

## 9. SLUTORD

Syftet med studien var att ge underlag för diskussion i handledningsgrupperna, i förlängningen naturligtvis också att förbättra framtida information till studenter och handledare inför examensarbetet och samtidigt öka handledarnas kompetens i handledning. Syftet var alltså inte att komma med tips och idéer på hur handledning skall gå till. Var och en måste skapa sin egen handledningspraktik, men förhoppningsvis kan denna rapport ge inspiration till en, med Dahlgrens ord, dialog kunskap om vars och ens personliga handledningspraktik. Handledarnas och studenternas förväntningar och beskrivningar har emellertid väckt en mängd frågor jag själv skulle vilja diskutera med handledarkolleger i framtiden:

- Hur bedrivs handledning egentligen?
- Hur skall handledare bemöta studenternas förväntningar på allt från ärlighet, jämlikt bemötande och feed back, till tips och idéer?
- Behövs överhuvudtaget strategier för handledning?
- Vilka rollbeskrivningar vill handledare axla? Är det de som är beskrivna av studenterna eller av handledarna i studien, eller är det ytterligare andra?
- Hur tolkar nya handledare de uttalanden som handledare och studenter gjort i studien?
- Vad anser handledare vara god handledning?

## REFERENSER

- Bergman, G. & Törnvall, M.L. (1992) *Handledningens teori och praktik*. (Rapport nr 23 Skapande vetande) Linköping: Universitetet i Linköping
- Carlström Hagman, L-P. (1996) *Handledning ur studerandeperspektiv. Lärarstuderinge ger sin syn på handledning av självständiga arbeten*. (Rapport 3:1996). Kristianstad: Högskolan i Kristianstad, Institutionen för beteendevetenskap.
- Franke-Wikberg, S. et al (1994) *Vetandets vägar*. Lund: Studentlitteratur.
- Hagman, L-P. (1994) *Om handledning på högskolenivå – reflektioner kring en litteraturstudie*. Pedagogisk metodisk utveckling. Serie A nr 126. Högskolan i Kristianstad.
- Lauvås, P. & Handal, G. (1998) *Hovedfagsveiledning ved Universitetet i Oslo*. Rapport fra prosjektet "Vitenskapelig veiledning" Rapport nr 1/98.
- Lindberg, L. (1994) "Akademiska studier och akademisk undervisning – kännetecknande drag" i Franke-Wikberg *Vetandets vägar*. Lund: Studentlitteratur
- Lindén, J. (1998) *Handledning av doktorander*. Nora: Bokförlaget Nya Doxa
- Marton, M., Hounsell, D. & Entwistle, N. (1986) *Hur vi lär*. Kristiansstad: Rabén Prisma.
- Widerberg, K. (1995) *Att skriva vetenskapliga uppsatser*. Lund: Studentlitteratur.